

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АДАПТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ДО ЗМІН ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

APPROACHES TO DETERMINING THE ADAPTABILITY OF THE FINANCIAL MARKET TO CHANGES IN THE FUNCTIONING OF THE NATIONAL ECONOMY

Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми визначення адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища. Обґрунтована необхідність розгляду фінансового ринку саме через призму забезпечення економічної безпеки, особливо в умовах підвищеної мінливості середовища функціонування як фінансового ринку, зокрема, так і національної економіки, в цілому. Встановлено, що критерієм оцінювання функціонування фінансового ринку, а також його окремих сегментів, з точки зору забезпечення економічної безпеки може бути адаптивність фінансового ринку. Доведено, що підвищення рівня адаптивності є головною характеристикою економічної безпеки, яка може бути досягнута внаслідок інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

Ключові слова: адаптація, національна економіка, фінансовий ринок, зовнішнє середовище.

Статья посвящена исследованию актуальной проблемы определения адаптивности финансового рынка к изменениям внешней среды. Обоснована необходимость рассмотрения рынка именно через призму обеспечения экономической безопасности, особенно в условиях повышенной изменчивости среды функционирования как рынка, в частности, так и национальной экономики в целом. Установлено, что критерием оценки функционирования финансового

рынка, а также его отдельных сегментов, с точки зрения обеспечения экономической безопасности может быть адаптивность рынка. Доказано, что повышение уровня адаптивности является главной характеристикой экономической безопасности, которая может быть достигнута в результате интеграционного взаимодействия на финансовом рынке.

Ключевые слова: адаптация, национальная экономика, финансовый рынок, внешняя среда.

The article is devoted to the study of the current problem of determining the adaptability of the financial market to changes in the external environment. The necessity of considering the financial market through the framework of ensuring economic security is substantiated, especially in the conditions of increased variability of the environment of functioning of both the financial market, in particular, and the national economy in general. It is established that the criterion for assessing the functioning of the financial market within the national economy context, as well as its individual segments, in terms of economic security may be the adaptability of the financial market. It is proved that increasing the level of adaptability is the main characteristic of economic security, which can be achieved as a result of integration interaction in the financial market.

Key words: adaptation, national economy, financial market, external environment.

УДК 338.246

Баранова В.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми. Фінансовий ринок є одним з найважливіших сегментів національної економіки, від функціонування якого багато в чому залежить забезпечення економічної безпеки держави. Підвищення рівня економічної безпеки кожною державою розглядається як найбільш пріоритетна мета, без досягнення неможливо досягти динамічного та збалансованого економічного розвитку.

Фінансовий ринок України хоча й зазнав змін впродовж відносно нетривалого її функціонування як незалежної держави, однак досі не повною мірою відповідає сучасним політико-правовим, соціально-економічним та іншим викликам сьогодення, тож далеко не завжди сприяє покращенню економічної безпеки в країні. Саме тому, надзвичайно актуальним є дослідження функціонування фінансового ринку через призму його впливу на економічну безпеку.

Зважаючи на те, що головною характеристикою економічної безпеки, яка досягається як наслідок інтеграційної взаємодії, може вважатись підвищення рівня пристосування до впливу чинників середовища, тобто підвищення адаптивності об'єкта, критерієм оцінювання функціонування фінансового

ринку та його сегментів з точки зору забезпечення економічної безпеки може вважатись адаптивність фінансового ринку до мінливого середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання функціонування фінансового ринку та впливу зовнішнього середовища широко дискутується в наукових працях таких вітчизняних дослідників, як А. Бричко, М. Клапків, С. Козьменко, О. Кузьменко, Г. Кравчук, С. Осадець, А. Пересяда, В. Корнєєв, І. Школьник, В. Кремін'я та інших. Проблеми вивчення адаптації висвітлені такими дослідниками як К. Марченкова, І. Тюкін, О. Бабич, М. Старікова та інші. Узагальнення напрацювань з даної проблематики, накопичений досвід та отримані результати дозволяє зробити висновок про наявність певних прогалин у методичному забезпеченні дослідження даного явища. Саме тому потребують більш детального розгляду питання, пов'язані з визначенням адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища.

Постановка завдання. Метою статті є визначення понятійно-сутнісних аспектів визначення адаптивності фінансового ринку до змін зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перш ніж розглядати фінансовий ринок та його сегменти з метою конструювання показників оцінки їх функціонування, зважаючи на те, що критерієм оцінки з точки зору забезпечення безпеки має бути адаптивність, варто зупинитись на підходах науковців щодо визначення адаптивності (систем, суб'єктів, підприємств).

На наш погляд, варто виокремити декілька підходів до визначення адаптивності.

Перший підхід можна умовно назвати реакційним. Його представники пропонують оцінювати адаптивність залежно від того, якою є реакція даної системи на певні зміни середовища, наскільки ці реакції є швидкими та адекватними таким змінам.

До представників такого підходу варто віднести А. Бричко, хоча в роботах цього автора наводиться інша назва запропонованого в них підходу до визначення адаптивності (авторська назва – кібернетичний підхід) [1].

Підхід, запропонований А. Бричко ґрунтується на визначенні ступеня реакції на внутрішні виклики та швидкості внесення коректив в управління. Автором зазначається, що зміни в процес управління у відповідь на внутрішні збурення мають вноситись ще на початкових його стадіях.

Також реакційного підходу дотримується К. Орлова, адже згідно положень, викладених в її роботах саме здатність суб'єкта реагувати на вплив (флуктуації) факторів зовнішнього середовища може дати комплексну характеристику його адаптивності [2]. Авторкою запропоновано використовувати інтегральний коефіцієнт адаптивності, що характеризує внутрішнє середовище суб'єкта господарювання та його спроможність впроваджувати зміни у відповідь на впливи зовнішнього середовища.

Іншим є стабілізаційний підхід, згідно якого адаптивність може бути виражена через оцінку ступеня стійкості (стабільності) показників функціонування певного суб'єкта (системи) до впливів середовища.

Представником даного підходу може вважатися М. Старікова, яка досліджувала адаптивність галузей народного господарства, дотримуючись думки щодо рівнозначності понять «адаптивність» та «стабільність» [3]. В роботах авторки запропоновано розраховувати коефіцієнт варіації, адже саме цей коефіцієнт відбиває ступінь волатильності досліджуваної ознаки, а значить мінливості показників функціонування галузі. На думку авторки, мінливість економічних показників може характеризувати адаптивність галузей до умов середовища, що постійно змінюються та трансформуються.

Параметричний підхід до оцінки адаптивності полягає в тому, що автором запропоновано визначати адаптивність через оцінку факторів (визна-

чення параметрів), що на неї впливають. Так, А. Максимович пропонує оцінювати адаптивність за визначенням основних параметрів, що впливають на адаптивність структури певної системи, а також параметрів, що визначають особливості умов розвитку даної системи [4].

Т. Шкільна і Л. Печена також можуть вважатися представниками параметричного підходу, адже пропонують розраховувати індекс адаптивності на рівні окремого підприємства на основі визначення показників, що є параметрами, які впливають на адаптивність системи [5]. При цьому перевага віддається саме показниками результативності.

В. Ткаченко, Є. Смирнов, В. Нерубацький вважають, що межі адаптивності системи необхідно визначати на основі використання таких показників, як кількість збурень в одиницю часу або частоту надходження збурень на вхід системи [6].

Деякі науковці є представниками підходу, що характеризує резерви адаптивності до внутрішніх та зовнішніх збурень. Такий підхід пропонуємо називати потенційним, адже резерви відображають можливості до підвищення адаптивності. В. Ячменьова пропонує використовувати низку інтегрованих характеристик, серед яких авторка виокремлює внутрішні резерви адаптивності (відображають фактори, що забезпечують адаптивність) та зовнішні резерви адаптивності (відображають фактори, що підтримують адаптивність суб'єкта) [11]. При цьому, авторкою побудовано складно модель нечіткої логіки з метою всебічного оцінювання адаптивності.

Суб'єктивним є підхід, який зосереджує увагу на ролі управлінця в забезпеченні адаптивності системи. Так, В. Андрєєв, В. Кобзєв, С. Косторніченко розглядають адаптивність виключно з точки зору прийняття управлінського рішення, на яке визначальний вплив має людський фактор [2]. На думку авторів адаптивність системи може виражатися часткою керівників з високим рівнем самостійності мислення в загальній їх кількості.

І. Пітайкіна також вважає, що адаптивність організації як її властивість характеризує ступінь пристосованості, яка виражається у діях функціонерів та у взаємодії між співробітниками [7]. Водночас, авторка відходить від формалізації показника адаптивності, пропонуючи застосовувати для його визначення експертний метод.

Представницею комбінованого підходу, як сполучення реакційного та стабілізаційного підходів можна вважати О. Пастухову [2]. Авторка, в своїй методиці пропонує використовувати три групи показників, які відображають стійкість системи, пристосованість системи та залежність системи від зовнішнього середовища, тобто відображають стабільність функціонування системи та її реакцію на зміни середовища.

Ще більш складним є підхід В. Стасюк, в якому сполучається реакційний, стабілізаційний та

потенційний підходи. Так, В. Стасюк зазначає, що адаптивність суб'єкта (підприємства) виражається у більш ефективній реакції на зміну умов реалізації цілей, забезпечуючи при цьому умови підтримання рівноваги і стійкості [6]. При цьому автором пропонується визначати адаптивність підприємства на основі розрахунку оптимальної області маневрування стратегічного плану розвитку, під якою автор розуміє обсяг резервів, якими володіє підприємство при коригуванні плану виробництва.

Підходи до визначення адаптивності можуть бути представлені у вигляді рисунку (рис. 1). Як видно з даних рисунку 1, кожен з підходів має як переваги, так і недоліки.

Якщо говорити про реакційний підхід, то його основною перевагою є характеристика реакції системи (суб'єкту) як прояву адаптивності. Водночас, недоліком може вважатися те, що окрім реакційного аспекту адаптивності, інші її аспекти лишаються поза увагою оцінювання.

Щодо стабілізаційного підходу, то він навпаки передбачає оцінку саме стійкості як прояву адаптивності. Цьому підходу властивий подібний попе-

редньому недолік, адже оцінки отримані при його застосуванні мають певну обмеженість. Висвітлюючи лише стабілізаційний аспект адаптивності.

Щодо параметричного підходу, то він, з одного боку, дає ширші можливості для висвітлення різних аспектів функціонування суб'єктів з точки зору забезпечення їх адаптивності, але з іншого боку може призвести до зміщення акцентів оцінювання з адаптивності як такої на фактори, що на неї впливають.

Інший підхід (потенційний) дозволяє виявити потенційні можливості до зростання адаптивності. Це є безумовною перевагою даного підходу. Проте цей підхід не позбавлений недоліків, адже характеризує адаптивність скоріше з точки зору можливості її зростання в майбутньому, а не з позицій досягнутого рівня.

Перевагою суб'єктного підходу є визнання провідної ролі особистості управлінця (в т.ч. його якостей, особливостей) в забезпеченні адаптивності. Водночас, слід зауважити, що даний підхід більш доцільно застосовувати для порівняно невеликих систем з простою побудовою системи управління.

Підхід	Акцент в оцінці	Переваги	Недоліки
Реакційний	Реакція	Характеристика реакції як прояву адаптивності	Висвітлення виключно реакційного аспекту
Стабілізаційний	Стійкість	Характеристика стійкості як прояву адаптивності	Висвітлення виключно стабілізаційного аспекту
Параметричний	Параметри	Характеристика різних аспектів функціонування суб'єктів	Зміщення акцентів з адаптивності на фактори, що на неї впливають
Потенційний	Резерви	Виявлення потенційних можливостей до пристосування	Характеристика з точки зору можливостей, а не досягнутого рівня
Суб'єктний	Суб'єкти	Визнання провідної ролі особистих якостей управлінця в забезпеченні адаптивності	Неможливість застосування для складних систем з розгалуженим апаратом управління
Комбінований	Реакція та стійкість тощо	Характеристика різних комбінацій проявів адаптивності	Складність конструювання показників оцінки

Рис. 1. Підходи до визначення адаптивності та їх змістовна характеристика

Якщо ж система є складною, з розгалуженим апаратом управління, то даний підхід застосовувати не доцільно.

Найбільш складним з точки зору конструювання показників оцінки адаптивності є комбінований підхід. В той же час, цей підхід дозволяє поєднати різні аспекти розгляду адаптивності, що висвітлюють окремі прояви адаптивності. А вказаний недолік можна усунути шляхом використання у сукупності різних елементів сучасних методів побудови показників.

Отже, незважаючи на певну складність, пропонуємо використовувати саме комбінований підхід, який би ґрунтувався на елементах:

- по-перше, параметричного підходу (використання як основи для оцінювання застосування показників, що характеризують різні аспекти функціонування);

- по-друге, реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує реагування за певним параметром функціонування системи на зміну зовнішнього середовища).

- по-третє, стабілізаційного підходу (передбачається визначення коефіцієнтів реагування, що характеризують стабільність функціонування ринку за даними параметрами);

Щодо елементів інших підходів до визначення адаптивності, то їх застосування в контексті нашого дослідження вважаємо недоцільним

Враховавши всі переваги та недоліки, а також, незважаючи на певну складність, пропонуємо використовувати саме комбінований підхід, який би ґрунтувався на елементах: параметричного підходу (використання як основи для оцінювання застосування показників, що характеризують різні аспекти функціонування); реакційного підходу (передбачає використання у процесі оцінювання коефіцієнта, що характеризує реагування за певним параметром функціонування системи на зміну зовнішнього середовища); стабілізаційного підходу (передбачається визначення коефіцієнтів реагування, що характеризують стабільність функціонування ринку за даними параметрами).

Висновки з проведеного дослідження. Фінансовий ринок, його функціонування, зокрема, процеси інтеграційної взаємодії, що відбуваються на фінансовому ринку значною мірою впливають на забезпечення економічної безпеки національної економіки. В якості критерію оцінювання функціонування фінансового ринку з точки зору забезпечення економічної безпеки пропонується використовувати адаптивність до змін зовнішнього середовища.

Вивчення поглядів науковців з даної проблематики дозволив дійти висновку про багатогранність поняття адаптивності як складної наукової категорії. Запропоновано виокремити підходи до визначення адаптивності, кожен з яких робить акцент на

окремих характеристиках (аспектах) цієї категорії. Встановлено, що такими підходами є реакційний, стабілізаційний, параметричний, потенційний, суб'єктний та комбінований, кожен з яких має свої переваги та недоліки та може застосовуватися залежно від поставленої дослідником мети.

Запропоновано в контексті дослідження фінансового ринку застосовувати комбінований підхід до оцінки його адаптивності до змін зовнішнього середовища. Застосування такого підходу до визначення адаптивності дасть змогу розкрити багатогранність досліджуваного поняття та, в подальшому, розробити показники, застосування яких дади об'єктивну оцінку функціонуванню фінансового ринку з погляду його впливу на економічну безпеку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреев В. Н. Адаптивность системы управления как основа конкурентоспособности предприятия. *Современные проблемы менеджмента*. 1998. Вып. 2. С. 43-53.
2. Бричко А. М. Конкурентоздатність як фактор адаптації сільськогосподарських підприємств до умов глобалізації. *Вісник Сумського національного аграрного університету. серія «Економіка та менеджмент»*. 2012. N 11. С. 121–125.
3. Бекмуратов, Р. Д. Совершенствование адаптивной системы управления на примере кондитерской отрасли. *Дискуссия*. 2014. № 2 (43). С. 36-40.
4. Максимович А. П. Программы повышения адаптивности экономической структуры муниципального образования: тез. докл. науч.-практ. конф.: в 2-х т. *Дни наук*. 2004. Озерск. Т.2. С. 46-47.
5. Мороз О.В., Карачина Н.П., Острий І.Ф. Сучасність та перспективи досліджень економічної поведінки підприємств. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 16–20.
6. Стасюк В. Моделі адаптивного управління підприємством у нестабільному зовнішньому середовищі: автореф. дис. ... докт. екон. наук. Донецьк: ДНУ, 2003. 35 с.
7. Старикова М.С. Теория и методология адаптивного управления промышленной корпорацией на основе эффективных промышленных взаимодействий: автореф. дисс. на соискание учен. степ. докт. экон. наук: спец.: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятием, отраслями, комплексами: промышленность». Белгород, 2015. 44 с.
8. Марченкова К.М. Концепция адаптивного планирования и бюджетирования в компании. *Качество, инновации, образование*. 2009. № 6. С. 23-25.
9. Тюкин И.Ю., Терехов В.А. Адаптация в нелинейных динамических системах. *Синергетика: от прошлого к будущему*. Санкт Петербург: ЛКИ, 2008. С. 122-126.
10. Фомин В.Н., Якубович В.А. Адаптивное управление динамическими объектами. М.: Наука, 1981. 448 с.
11. Ячменьова В.М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств: монографія. Сімферополь: Доля. 2007. 384 с.